

לשאר בני אדם, כיון שהאיסור הוא משום שחוששים שמא ישכח להקריב קרבן פסח, ולא משום אכילה גסה, ובהכרח ש'סמוך למנחה קטנה' תנן (רשב"ם). ויש סוברים [וגורסים כן בגמ', ראה ביאורנו לעיל (ד"ה ואתי)], שגם סמוך למנחה גדולה יתכן שאסור לאכול משום מצה, וראיית הגמ' מאגריפס המלך היא, שהטעם הוא רק משום שמא לא יאכל מצה לתאבון ולא משום שחוששים שמא לא יקריב קרבן פסח, אולם עדיין אין ראייה אם מטעם זה יש לאסור סמוך למנחה גדולה או סמוך למנחה קטנה, ומספק יש להחמיר (ח' הר"ן; רבינו דוד). ואף שדין זה הוא מדרבנן ו'ספק דרבנן לקולא', מכל מקום יש להחמיר משום חביבות המצוה, שהרי בגמ' להלן (קח, א) מבואר, שרב ששת לא אכל מהבוקר (מהר"ם א"ש על הרי"ף כג, א מדפי הרי"ף).

■ להלכה, אסור לאכול פת בערב פסח סמוך למנחה קטנה [כהרשב"ם] (שו"ע א"ח תעא, א). ויש סוברים שמספק אסור לאכול סמוך למנחה גדולה [כהר"ן] (רמ"א שם תרלט, ג, ע"פ ביאור הגר"ם שם, אולם ראה מג"א שם, יב שצידד, שהרמ"א פסק רק לגבי ערב סוכות ולא לגבי ערב פסח. ובמשנ"ב שם, כז הביא בשם האחרונים, שגם לענין ערב סוכות האיסור הוא רק מסמוך למנחה קטנה).

אָבֵל מִטְבִּיל וְכוּ', והטעם שנקטו 'מטביל', משום שרוב מאכלם היה על ידי טיבול (רשב"ם). ויש שפירש, שנקטו כן ללמדנו שמותר לאכול רק מעט מיני תרגימא, אך אסור למלאות כריסו מהם (ביאור הגר"א א"ח תעא, א, ע"פ רמב"ם חמץ ומצה ו, יב).

בְּמִינֵי תְּרִיגִּימָא - פירות או בשר בלא פת (רשב"ם). ויש מפרשים, שמיני תרגימא הוא תבשיל שעשוי מחמשת מיני דגן שהתבשלו במי פירות (ע"פ תוס' בבית ראשון, ורא"ש י, יט, ראה קרבן נתנאל שם, צ). ■ להלכה, מותר לאכול רק מעט פירות ובשר (שו"ע א"ח תעא, א), אך לא תבשיל מחמשת המינים [כהרשב"ם] (משנ"ב שם, ג).

הַשֵּׁשֶׁשׁ מִטְבִּיל בְּכֵנֵי מַעֲיִין של בהמות הנשחטות לצורך סעודת יום טוב (רשב"ם), אך את בני המעיים של קרבן הפסח עצמו אסור לאכול קודם הלילה (ספר המכתם). ויש מפרשים, שמותר לאכול לפני הלילה בני מעיים של קרבן פסח, כיון שמעיים אינן נחשבות כבשר (צפת פענח ערכי"ג, יג, ע"פ הגמ' נדרים נד, ב, וכע"ז במחצית השקל תעא, ב).

דִּנְיָכוֹל מִצָּה טָפִי, ומלשון זו משמע, שמצות אכילת מצה בליל פסח אינה רק בכזית ראשון, אלא יש תוספת מצוה בכל מצה שאוכל בליל הסדר (אבני נזר א"ח תמח, ז; דברי שמואל, וכדעת המהר"ל גבורות ה' מח ד"ה שמש, וב"ח א"ח תעב ד"ה שמש). ויש שפירש, שכוונת הגמ' היא כדי שיאכל את הכזית של מצוה יותר בתאבון, שיש הידור מצוה באכילת המצה לתאבון (הר צבי, ע"פ רשב"ם לעיל צט, ב ד"ה לא יאכל).

וְאֵתִי לֹא־מִינּוּעֵי מִלְּמִעֲבֹד פֶּסַח, אמנם גם לצד זה אסור לאכול מסמוך למנחה קטנה משום מצה, אלא שאסור לאכול גם סמוך למנחה גדולה משום פסח. ואף לאחר שהקריב את קרבן הפסח, מכל מקום אסור לאכול עד זמן מנחה קטנה, שמא ימהר בעשייתו כדי לאכול קודם מנחה קטנה, ולא יעשנו כראוי (תוס', ע"פ ביאור החתם סופר, אולם ראה מים עמוקים). ויש גורסים בגמ' 'אי משום פסח אי משום מצה', ולגירסא זו יתכן שגם משום מצה אסור לאכול כבר ממנחה גדולה (ח' הר"ן; רבינו דוד, וראה עוד להלן ד"ה מהו).

דִּילְקָא אֵתִי לְמִיכְלָה לְמַצָּה אֲכִילָה גָּסָה, ואכילה גסה אינה אכילה, כמבואר ביומא (פ, ב), שאם אכל אכילה גסה ביום הכיפורים פטור (רשב"ם, אולם ראה רש"ש לעיל צט, ב ד"ה רשב"ם, שדין זה משום הידור מצוה הוא, כדי שיאכל מצה לתאבון), והיינו באופן שנפשו קצה באכילה, ומה שאמרו בגמ' בניזיר (כג, א) שאם אכל קרבן פסח באכילה גסה לא עשה מצוה מן המובחר אבל אינו נחשב רשע [ומשמע שאכילה גסה אכילה היא, שיוצא בה ידי חובה], היינו באופן שהוא שבע ואינו תאב לאכול, אבל אין נפשו קצה באכילה (תוס' בשם רבינו תם). ויש מפרשים, שהטעם שאינו נחשב רשע הוא משום שקיים מצות הקרבת קרבן פסח, אף שלא קיים בו מצות אכילה (תוס' בת"י השני, ובב"ק קי, א ד"ה אכילה, וראה גבורות ה' [למהר"ל] מח, ופרי חדש א"ח תריב, ו, שתמהו מדוע אינו נחשב רשע בשל ביטול מצות אכילה), ולדעה זו, גם אם אינו קץ במאכלו אלא הוא רק שבע ואינו מתאוה לאכול, נחשבת אכילה גסה (פרי חדש שם). ויש סוברים, שגם לדעה זו, רק אם קץ במאכלו נחשב אכילתו אכילה גסה (מאמר מרדכי שם, י). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע שם, ו, ושהע"ז שם, טו).

והטעם שהגמ' נקטה שהחשש הוא שיאכל את המצה אכילה גסה, ולא שיאכל את קרבן הפסח אכילה גסה, כיון שאכילה מועטת גורמת לכך שהמצה תיאכל באכילה גסה, אף שלגבי בשר עדיין אינה גורמת שיאכל באכילה גסה. או משום שאכילת פסח נוהגת רק בזמן הבית, אבל אכילת מצה נוהגת גם בזמן הזה (רשב"ם). ואף שלהלן (קח, א) מבואר שהאיסור לאכול בערב פסח משום קרבן פסח נוהג גם בזמן הזה שאין מקריבים קרבן פסח (קושיית תוס'), מכל מקום אין זה אלא לפי הצד הראשון, שאיסור האכילה הוא משום שחוששים שמא ישכח להקריב קרבן פסח, אבל לפי הצד השני שאיסור האכילה הוא כדי שלא יאכל אכילה גסה, בהכרח שבזמן הזה אין איסור לאכול מחמת קרבן פסח, שאם כן גם בליל פסח יהיה אסור לאכול הרבה עד שיאכל קרבן פסח, כמו בזמן שביית המקדש קיים [וכיון שאין לנו פסח לאכול, נמצא שיהיה כל הלילה אסור באכילה מרובה], ובהכרח שלפי צד זה, האיסור הוא רק אם באמת יש חשש שיאכל אכילה גסה ולא יצא ידי חובתו, דהיינו בזמן שמקריבים קרבן פסח (הגהות רא"מ הורוויץ).

מַהו דְּתִימָא תִּשְׁעָ שְׁעוֹת לֹא־גִרִּיפִס כְּאַרְבַּע שְׁעוֹת דִּידֵן וְכוּ', אבל אם 'סמוך למנחה גדולה' תנן, אין הבדל בין אגריפס המלך